

REFLEXIÓ „A HÁBORÚ LÉNYEGÉRŐL ÉS RENDSZEREZÉSÉRŐL” C. CIKKHEZ

Otta István

Dr. Főríz Józsefnek a Hadtörténelmi Közlemények 1965. 2. számában megjelent cikkéhez csupán néhány reflexiót szándéksom fűzni, anélkül, hogy írása egészére, illetve annak értékelésére kitérnék. „A háború rendszerezéséről” c. fejezet kifogásolható megállapításának egy részére kívánok reagálni.

Az első észrevételt ahhoz a bírálathoz szeretném fűzni, amellyel Főríz cikkemnek azt a megállapítását illeti, hogy „a jelleg szót annyiféle összefüggésben használhatjuk, ahány lényeges ismertetőjegye (felosztási alapja) van a háborúnak”.¹ Azt javasolja, hogy a jelleg szót csak a háború politikai tartalmára alkalmazzuk (csak a háború igazságos és igazságtalan jellegéről tesz említést cikkében).

Először is nézzük meg, milyen értelemben használatos nyelvünkben (és nemcsak a miénkben) és tudományos irodalmunkban a jelleg szó?

A Magyar Nyelv Értelmező Szótára erről a következőket mondja: „A jelleg: 1. valamely dolog, ritkán személy lényeges vonásainak összessége, jellemző sajátosságaiban megnyilvánuló mivolta; 2. valaminek bizonyos szempontból meghatározott volta, sajátossága, tulajdonsága.” (Kiemelés tőlem — O. I.) Főríz lényegében a jelleg szónak ezt a második szempontból meghatározott jelentését nem ismeri el, pedig ilyen értelemben is használják e szót, nemcsak a hadtudományban (rakéta-nukleáris, manőverező, pusztító stb. jellegű háború), hanem más tudományágakban is.

Nézzünk egy példát a jelleg szónak illetén való használatára. Közismert Marx tanítása a munka és az áru kettős jellegéről. Marx azt írja: „Minden hasznos dolog... kettős szempontból jön figyelembe: minőség és mennyiség szerint.”² Közismert, hogy abból fakad a munka és az áru kettős jellege, hogy egyszer a minőség, egyszer a mennyiség szempontjából vizsgáljuk.

S amikor Marx a munka és az áru kettős jellegéről ír, teljesen mellékes — tehát sem a munkának, sem az árunak nem képezi „alapvető” tartalmát, lényeges sajátosságát a fenti két szempontból történő vizsgálatnál —, hogy egy vagy több ember munkája testesül-e meg a munkatermékekben. Viszont, amikor ez a vizsgálat szempontja, a munkának ezzel kapcsolatos tulajdonsága válik „alapvetővé”, lényegessé és ez határozza meg a jellegét. Ezért ír Marx például a munka társadalmi jellegéről is (ez már a munka harmadik jellege!).

¹ Lásd: Hadtörténelmi Közlemények. (a továbbiakban HK) 1965. 2. sz. 342. o.

² Marx: A tőke, Szikra, Budapest, 1948. I. köt. 43. o.

Ha elfogadnánk Fórizs javaslatát, meg kellene állapítanunk, hogy Marx is helytelenül használja a jelleg szót, s Marxtól a következőképpen kellene korrigálnunk: nincs a munkának és árunak kettős, sőt több jellege, hanem csak egy.

Nem helytálló Fórizsnak az az állítása sem, hogy Lenin csak a háború politikai tartalmára alkalmazta a jelleg szót.³ Lenin is használta a háború katonai értelemben vett védelmi vagy támadó jellege kifejezést.⁴ S nem a jelleg szó ilyen használatát kifogásolja (ő is idézőjel nélkül használja a katonai értelemben vett támadó vagy védő jelleg kifejezést), hanem azt az álláspontot, amely a háború katonai értelemben vett támadó vagy védő jellege alapján akarja meghatározni a háború társadalmi-politikai szerepét — a háborúhoz való viszonyunkat.

Egyébként, hogy zavar van Fórizs koncepciójában, kiderül a következő megállapításából: „A politikai tartalom — tehát, hogy milyen osztályok, milyen politikai célokért folytatják a háborút — meghatározza az alkalmazott erőszakot.”⁵ Nem akarok itt kitérni arra, hogy a politikai tartalom mennyiben függ össze az erőszak alkalmazott eszközeivel vagy az erőszak alkalmazásának módjaival, mikéntjével stb., de azt meg kell jegyezni, hogy először: a háborúban mindkét fél, *az igazságtalan és az igazságos háborút folytató fél is alkalmaz erőszakot*, másodsor általában az erőszak alapvetően ugyanazon eszközeit alkalmazza. Mindkét fél felhasznál reguláris hadsereget (ha van), gépi eszközöket (ha rendelkezik vele).

Az alkalmazott erőszakot, eszközeit és módjait alapvetően a termelőerők fejlettsége határozza meg, s ha a háborút folytató felek korlátozóak a kor termelőerőinek fejlettsége következtében rendelkezésükre álló eszközöket, azt ugyan különböző okokból teszik, de az igazságtalan háborút folytató felet legkevésbé sem politikájának tartalma tartja azok alkalmazásától vissza, hanem az esetleges hátrányos következmények. Hogy történelmi példával éljek, a fasisztákat a gáz általános használatától nem politikájuk tartalma tartotta vissza, minthogy az imperialistákat jelenleg sem háborújuk politikai tartalma, nem politikájuk *jellege* akadályozza abban, hogy pl. a vietnami háborúban atomfegyvert alkalmazzanak. Egyébként is, ha az igazságtalan háborút folytató fél használ bizonyos fegyvereket, az igazságos háborút folytató is kénytelen lehet ugyanolyan fegyvereket használni, ha nem akar vereséget szenvedni — habár politikájának tartalma ellentétes ellenfelével. Fórizs megfogalmazása tehát ily általános formában helytelen.

A fenti idézet, amely az alábbiak szerint folytatódik, ugyancsak zavarról tanúskodik: „Vagyis az illető osztály által folytatott *politika jellege* (Kiemelés tőlem — O. I.) dönti el, hogy ez az osztály mikor és hogyan alkalmaz erőszakos — fegyveres — eszközöket célja elérése érdekében.”

Tehát a háború kezdetét — „mikorját” — az illető osztály politikájának jellege *„dönti el”*. Rögtön kitűnik megállapítása helytelensége, ha konkrét vizsgálat alá vesszük. A háború legalább két fél között folyik. A háború kezdő időpontja általában azonos mindkét hadviselő számára. A másik fél politikájának jellege tehát nem döntheti el a *mikort*, hanem csak az egyiké. A másik fél nem várhat a saját „mikorjára”, mert

³ HK. 1965. 2. sz. 342. o.

⁴ Lásd: Lenin a háborúról, a hadseregről és a hadtudományról, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest. 1958. I. köt. 403. o.

⁵ HK 1965. 2. sz. 335. o.

lekészet. S az ilyen megállapítás például, hogy — egy, mindkét részről imperialista jellegű háború esetén — az egyik vagy a másik imperialista hatalom számára a háború kedvezőtlen időpontban kezdődött — tehát politikájának „jellege” nem a háború kezdetére tüzte ki a „mikort” —, tarthatatlan, vagy Főrizs megállapítását kell annak tartanunk.

A politika „jellege” sosem „döntötte” el a háború indításának *mikorját*, sem a *hogyanját*. A politika ilyen vagy olyan jellege csak előfeltétel, de a háború megindítása *mikorjának* és *hogyanjának* eldöntéséhez más körülmények figyelembevétele is szükséges: például a hadsereg felkészültsége, kedvező vagy annak vélt nemzetközi helyzet és erőviszonyok, illetve azok olyan megítélése, hogy a győzelmet reálisnak tartásuk stb. A másik fél számára viszont a háború mikorja már *kényszerű* időpont, akár igazságos, akár igazságtalan jellegű is politikája.

Egy imperialista világháború megindításához más is kell tehát, nemcsak a politika imperialista jellege. Ezt különösen fontos most — az atomháború elhárításáért folytatott küzdelem közepette hangsúlyozni. Hiszen ebből a nézetből, amely szerint a politika jellege „dönti el” a háború megindításának „mikorját” és „hogyanját”, fakad a világháború elhárításának lehetőségét tagadó felfogás.

A világháború elhárításának lehetőségét vallók viszont abból indulnak ki, hogy egyes imperialista nagyhatalmak politikájának világuralomra törő, a világháborút előkészítő, igazságtalan *jellege ellenére* — és nemcsak jellege, hanem az imperialisták akarata ellenére is — reális lehetősége van annak, hogy a világháború elhárításának politikáját folytató államok és néptömegek politikai, gazdasági és katonai *ereje* bizonyuljon *döntőnek*, és a béke fennmaradjon.

De kitűnik Főrizs koncepciójának helytelensége akkor is, ha azt a forradalmakra, a fegyveres nemzeti felkelésekre alkalmazzuk. Forradalmi jellegű lehet ugyanis egy párt, egy osztály politikája akkor is, ha kitűzi — „eldönti” — a fegyveres eszközök alkalmazásának *mikorját* és *hogyanját*, de akkor is, ha a békés átmenet útját választja. Egy forradalmi jellegű politikát folytató osztály választhat tehát ilyen vagy olyan utat is, egyebek között például a forradalmi helyzet objektív és szubjektív feltételei létrejöttének időpontja, illetve az uralmon levő kizsákmányoló osztály magatartása „dönti” el. Az pedig ellenforradalmi jellegű akkor is, ha nem kényszeríti is a fegyveres eszközök alkalmazására a forradalmi osztályt.

Abból a megállapításból, hogy a politika jellege dönti el a mikort és hogyan, az egyéb körülmények lebecsülése csendül ki. Ez pedig kalandorságra vezethet a politikában.

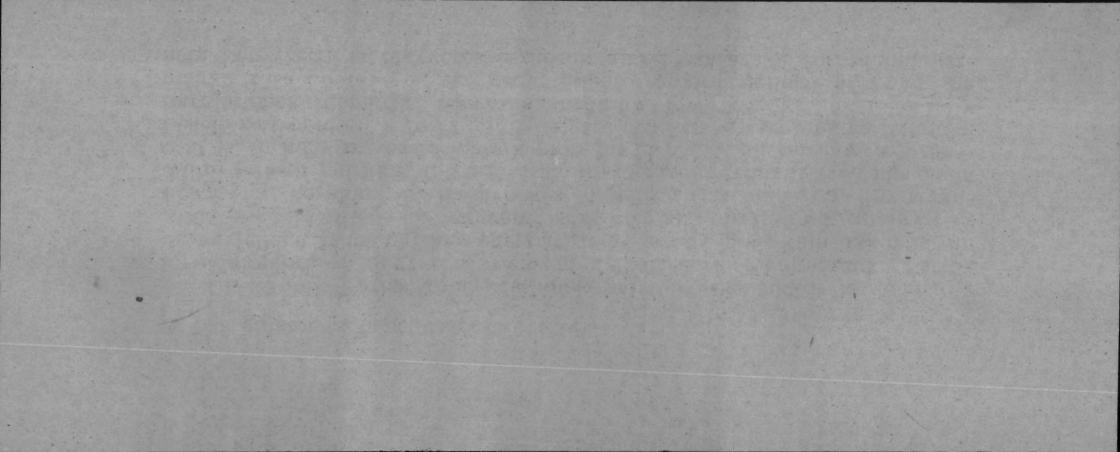
Főrizs fent idézett megállapításaiban a zavar forrása nyilván az, hogy ellentétbe kerül a dialektikus logikával, amikor abból indul ki, hogy egy jelenség egy bizonyos minősége meghatározza a jelenség minden relációját, minden körülményét. Konkrétan, hogy a háború politikai jellege „eldönti” a háború minden körülményét, legalábbis *mikorját*, *hogyanját* és *eszközzeit*.

Mindennek az ad jelentőséget, hogy e hibák helytelen politikai következtetések kiindulópontjai lehetnek.

Ha ugyanis elfogadnánk javaslatát a jelleg szó egyoldalú használatára, azért, hogy az ne legyen „félreérthető”, egyben elismernénk, hogy az előző cikkemben közölt idézetekben a Szovjetunió Kommunista Pártja

A 700. oldalon a 4. bekezdés helyesen:

De kitűnik Fórizs koncepciójának helytelensége akkor is, ha azt a forradalmakra, a fegyveres nemzeti felkelésekre alkalmazzuk. Forradalmi jellegű lehet ugyanis egy párt, egy osztály politikája akkor is, ha kitűzi — „eldönti” — a fegyveres eszközök alkalmazásának *mikorját és hogyanját*, de akkor is, ha a békés átmenet útját választja. Egy forradalmi jellegű politikát folytató osztály választhat tehát ilyen vagy olyan utat is, és hogy mikor és melyik úton jut el a szocializmushoz, azt egyebek között például a forradalmi helyzet objektív és szubjektív feltételei létrejöttének időpontja, illetve az uralmon levő kizsákmányoló osztály magatartása „dönti” el. Az pedig ellenforradalmi jellegű akkor is, ha nem kényszeríti a fegyveres eszközök alkalmazására a forradalmi osztályt.

és az Olasz Kommunista Párt félreérthető módon használták a jelleg szót. A félreértések kiküszöbölésének módja pedig nem az, hogy az általános szóhasználaton változtassunk — mert ezzel akarva vagy nem —, azoknak adunk igazat, akik azt félreértették.

Az a nézete pedig, hogy a politika jellege „eldönti” a háború mikor-ját és hogyanját, valamint eszközeit, különösen azért veszélyes, mert a nemzetközi munkásmozgalom olyan lényeges kérdéseiben orientál helytelenül, mint a kommunista pártok többsége háborúval kapcsolatos politikája, és a még kapitalista viszonyok között dolgozó kommunista és munkáspártok stratégiája.